

УДК 811.161.3'373.7+811.11'373.7

В. В. ИЗОТАВА

ГЕНДАРНАЯ ПАРЭМІЯЛОГІЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ Ў СУПАСТАЎЛЕННІ З АНГЛІЙСКАЙ

*Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт, Мінск, Беларусь,
e-mail: kasperovolga@yandex.ru*

Приводятся результаты контрастивного анализа особенностей вербализации представлений о сущности «мужского» и «женского» в пословицах белорусского и английского языков. Автор выявляет ряд универсальных и национально-культурных черт вербализации гендерных стереотипов в белорусских и английских паремиях.

Ключевые слова: гендер, пословицы, гендерные стереотипы, гендерный компонент, универсальные и национально-культурные черты, контрастивный анализ, коммуникативная культура.

V. V. IZOTAVA

BELARUSIAN AND ENGLISH PROVERBS WITH A GENDER COMPONENT

Minsk State Linguistic University, Minsk, Belarus, e-mail: kasperovolga@yandex.ru

The research intends to show through the comparative analysis of language means a number of universal and specific features in the linguistic realisations of the images of a man and a woman in Belarusian and English proverbs.

Keywords: gender, proverbs, gender stereotypes, gender component, universal and specific features, comparative analysis, communicative culture.

Вядома, што прыказкі з'яўляюцца эфектыўным сродкам выяўлення светапоглядных імператываў носьбітаў камунікатыўных культур. З кумулятыўнай функцыяй прыказкі (адлюстраванне, фіксацыя і захаванне інфармацыі аб светапоглядных арыентацыях і каштоўнасцях) непарыўна звязана яе аксіалагічная функцыя.

Матэрыялам для артыкула з'явіліся беларускія і англійскія парэміі з гендарным кампанентам, адабраныя метадам спецыяльнай выбаркі з адпаведных парэміялагічных і лексікаграфічных прац. Асноўныя крыніцы даследавання: «Тлумачальны зборнік прыказак» / І. Я. Лепешаў, М. А. Якалцэвіч (Гродна, 2011); «Беларускія прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы» / склад. Ф. Янкоўскі. 3-е выд., дапрац., дап. (Мінск, 1992); А. С. Аксамітаў «Прыказкі і прымаўкі» (Мінск, 2000); «Прыказкі і прымаўкі» / рэд. А. С. Фядосік (Мінск, 1976); «Сборник английских пословиц и поговорок» / С. Ф. Кусковская (Минск, 1987); «Proverbia et dicta: шестязычный словарь пословиц, поговорок и крылатых слов» / Н. А. Гончарова [и др.] (Минск, 2008); «Английские пословицы и поговорки и их русские соответствия» / В. С. Модестов (М., 2003); «The Concise Oxford Dictionary of Proverbs» (Oxford, 1992); Англо-русский словарь цитат, пословиц, поговорок и идиом [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://aphorisms_en_ru.academic.ru; «Русско-английский словарь пословиц и поговорок» / С. С. Кузьмин, Н. Л. Шадрин (СПб., 1996).

Значную метадалагічную каштоўнасць маюць працы І. Я. Лепешава, М. А. Якалцэвіч «Тлумачальны зборнік прыказак» (Гродна, 2011), У. І. Коваля «Язык и текст в аспекте гендерной лингвистики» (Гомель, 2007).

У артыкуле засяроджана ўвага на дзвюх групях парэмій з гендарным кампанентам: першая група парэмій апісвае ўступленне ў шлюб, другая – мае дачыненне да сямейнага жыцця і класіфікуецца на стэрэатыпы, звязаныя з сямейнымі ролямі, іх іерархіяй і інш.

© Изотава В. В., 2016

1. Найвялікшая падгрупа парэмій аб уступленні ў шлюб змяшчае рэкамендацыі аб выбары шлюбнай пары: апісвае характарыстыкі і рысы, якімі павінны валодаць хлопец і дзяўчына, якія збіраюцца ўзяць шлюб, звяртае ўвагу на род, працавітасць і асабістыя (у тым ліку маральныя) якасці нявесты (жаніха).

Адносна роду і сваякоў нявесты (жаніха) вылучаюцца наступныя беларускія прыказкі: *Пазірай на матку, а жаніся на яе дзіцятку* [1, с. 27]; *Выбірай карову па рагам, а дзеўку па радам* [2, с. 361]; *Якое карэнне, такое насенне* [3, с. 131]. *Якое дрэва, такі і клін, які бацька, такі і сын* [3, с. 131]. *Нікада на елі яблака ні ўраджаіцца, а на яблانی шышка ўстрічаіцца* [2, с. 361].

У англійскіх прыказках з гендарным кампанентам выяўляецца тая ж ідэя: *Take a vine of a good soil, and the daughter of a good mother. – Вазьмі дрэўца ад добрай зямелькі, а дачку – ад добрай маці; Like mother, like daughter. – Якая маці, такая і дачка; Like father, like son* [3, с. 131; 4, с. 96]. – *Які бацька, такі і сын; As the old cock crows, so doth (=does) the young* [4, с. 96]. – *Як стары певень няе, то так і малады; As the tree, so the fruit* [5, с. 50]. – *Якое дрэва, гэтакі і фрукт; Many a good cow hath (=has) an evil calf* [4, с. 97]. – *Бывае, што і добрая карова ліхое цяля прывядзе.*

Як беларусы, так і англічане, безумоўна, дбалі аб дабрабыце будучай сям'і: *Нашто замуж пытаеш, калі хаты не маеш?* [6, с. 125]; *First thrive then wive. – Спачатку пабагацей, а потым ажаніся.*

Але багацце не ставілася вышэй за чалавечыя якасці: *Была б Агата, а будзе хата* [6, с. 115]; *Багацце нявесты на ішасце не пераробіш* [6, с. 113]; *За багаццем погонішся – добра не будзе* [6, с. 119]; *Не з прыданым жыць, а з чалавекам* [6, с. 126]; *Прападай тое срэбра, калі жыць нядобра* [6, с. 130]; *A great dowry is a bed full of brambles* [5, с. 23]. – *Багатае прыданае – ложка з калючкамі.*

Шмат якія прыказкі (як беларускія, так і англійскія) звяртаюць увагу на асабістыя якасці дзяўчыны шлюбнага ўзросту: *Не шукай красаты, а шукай дабраты* [1, с. 27]; *Жонку выбірай не вачамі, а вушамі* [1, с. 27]; *Жонку выбірай і вачыма, і вушыма* [6, с. 119]; *З тварам да вянца, а з розумам да канца* [6, с. 121]; *Хараство прыгледзіцца, а розум спатрэбіцца* [6, с. 136]; *Choose not a wife by your eye only. – Жонку выбірай не толькі вачыма; Choose a wife by your ear rather than your eyes. – Жонку выбірай не вачамі, а вушамі.*

Адносна працавітасці (гаспадарчых уменняў) хлопца вылучаюцца наступныя беларускія парэміі: *З добрага пастушка добры жаніх расце* [6, с. 121]; *Не спяшайся, хлопча, вучыцца страляць, а ўмей сеяць, веяць, каваць і гадаваць* [6, с. 127].

Адносна працавітасці дзяўчыны – наступныя: *Шукай жонку не на ігрышчы, а на ржышчы* [1, с. 27]. Аналагічны змест выяўляецца і ў англійскай парэміі: *Choose a wife on a Saturday rather than a Sunday. – Выбірай жонку не ў нядзелю, а ў суботу.*

М. В. Доўнар-Запольскі у гэтай сувязі адзначаў, што даўней шлюб меў на мэце пераважна атрыманне новых працоўных рук: *«людзі сталага веку скажуць вам, што хараство нявесты мала патрэбнае для гаспадаркі...»* [7, с. 275].

Тым не менш, на думку М. В. Доўнар-Запольскага, ужо напрыканцы XIX стагоддзя малодшае пакаленне пачало моцна выступаць супраць такіх поглядаў, і сярод яго першаснае значэнне пачалі атрымоўваць асабістыя сімпатыі [7, с. 275]: *Ці багатая, ці бедная – можаш не ўбачыць, а ці мілая, а ці любая – сам пачуй, сам убач* [6, с. 138]

Па меркаванні У. М. Дабравольскага, тагачасных маладых людзей перш за ўсё прываблівала хараство, а таксама тое, што яго ўмацоўвае: розум, ветлівасць: дзяўчына такога кшалту мела многа жаніхоў [2, с. 362].

Разам з тым, вялікая колькасць жаніхоў часам ускладняла выбар пары нявесце і яе сваякам. Так, беларускія прыказкі, адрасаваныя нявесце, раяць не занадта доўга выбіраць жаніха: *З вялікай выбірачкі дае чорт гарачку* [6, с. 120]; *З вялікага перабору ні лапцей, ні абораў; За пераборы лапці ды аборы* [8, с. 210].

Цікава адзначыць таксама, што прыказкі, адрасаваныя нявесце, раяць звяртаць увагу на знешні выгляд жаніха: *Ад касавокага, рудога і кульгавага ўцякай, куды від* [1, с. 21], месца яго

жыхарства: *Не рвіся, дачушка, далёка замуж выйсці* [6, с. 127]; *Better wed over the mixen than over the moor* [5, с. 66]. – *Лепш выйсці замуж у хату, што зблізку, чым у тую, што за балотам, маскулінныя якасці (так, беларускія прыказкі выказваюць параду абіраць у якасці мужа менш маскуліннага мужчыну): Калі мужык шкарпэтка, то за ім жонка, як кветка, калі мужык гах, то жонку бярэ страх* [1, с. 60].

На спакойны (не задзірысты) характар хлопца звяртаюць таксама ўвагу некаторыя перадвясельныя прыкметы беларусаў: *Калі дзевачка яшчэ надшпаркам да часта дзярэцца ці дужаецца з хлопцам, а ён яе атпіхае, та яны пеўне што пабяруцца, як вырастуць* [9, с. 308].

Значнымі ў парэміялагічнай карціне свету беларусаў былі таксама роўнасныя параметры жаніха і нявесты (уключалі сацыяльнае становішча і іншыя якасці): *Сваю раўню вазьмі, дык будзе згода* [6, с. 132]; *Роўны з роўнага цешыцца* [1, с. 41]; *Некрасівы за красівага не сватаецца* [1, с. 19]; *Якая песня – такія скокі; якая дзеўка – такія жаніхі* [1, с. 19].

2. Наступная падгрупа прыказак з гendarным кампанентам апісвае ўяўленні аб шлюбным узросце. Так, згодна з беларускімі парэміямі, беларусы прытрымліваліся ў пытаннях шлюбнага ўзросту залатой сярэдзіны. З аднаго боку, старэйшыя раілі не спяшацца, узважыць усе «за» і «супраць», бо *«Ажаніцца – не ўпасці: не ўстанеш, не атрасеся»* [6, с. 113] (таксама *«Ажаніцца, як і паміраць, не спяшайся»* [6, с. 113]; *«Ажаніцца – не ўпіцца»* [6, с. 113]) і ў такім выпадку *«Ажэнішся скоры – набярэшыся гора»* [6, с. 113]. Тая ж ідэя адлюстравана і ў англійскіх парэміях: *Marry in haste and repent at leisure. – Ажэнішся скоры – набярэшыся гора.*

А з другога боку, беларуская народна-паэтычная творчасць змяшчае ўяўленне аб тым, што бацькі павінны не надта позна выдаваць замуж сваіх дачок і жаніць сыноў: *«Жні пшанічаньку прызеляненьку(ю), аддавай дачку маладзеньку(ю)»* (Дзеўку аддавай, калі людзі трапляюцца [1, с. 16]) альбо *«Не будзеш каяцца, рана ўстаўшы і маладым ажаніўшыся (Не кайся, рана ўстаўшы і маладым ажаніўшыся [6, с. 126]; Ні ранней сяўбы, ні маладой жаніцьбы не кайся [6, с. 128])*. У англійскай парэміялагічнай карціне свету: *Marry your son when you will, your daughters when you can. – Сына аддавай любым часам, а дачку, як людзі трапляюцца.*

Адзначым, што ў шлюб на Беларусі ўступалі даўней даволі рана. Так, у 1898 годзе карэспандэнт з г. Турава, напрыклад, пісаў: *«Шлюбы адбываюцца наогул рана і дзяўчына ідзе замуж у 16 гадоў, хлопец жэніцца – у 18»* [10, с. 232]. 16 і 18 гадоў – адпаведна ўзрост паўналецця, таксама мінімальны шлюбны ўзрост для дзяўчыны і хлопца, устаноўлены ў 1830 годзе [11, с. 1, 2].

3. Трэцяя падгрупа гendarна-маркіраваных парэмій змяшчае ідэю, згодна з якой шлюб разумеецца як неабходны кампанент развіцця чалавека: *Хужы няма кары, як жыць без пары* [1, с. 24]; *Адзін і ў кашы няспорны* [1, с. 37]; *Адзін ні сабе слуга, ні Богу раба* [1, с. 38]; *І птушцы адной нудна* [1, с. 38]; *Wives must be had, be they good or bad. – Жонка, добрая альбо ліхая, павінна быць у кожнага мужчыны; Every Jack must have his Jill* [5, с. 106]. – *Жонка павінна быць у кожнага мужчыны.*

У беларускіх і англійскіх прыказках утрымліваецца таксама ўяўленне аб тым, што новы сацыяльны статус здольны змяніць хлопца ў лепшы бок, пазбавіць яго шэрагу адмоўных якасцей: *Ажэніцца – пераменіцца* [6, с. 113]; *Ажаніўся, то і перамяніўся* [6, с. 113]; *A man without a wife is but half a man. – Нежанаты толькі на палову мужчына.*

4. Чацвёртая падгрупа прыказак з гendarным кампанентам вылучае стэрэатыпы, заснаваныя на хрысціянскай сімволіцы. Згодна з уяўленнямі беларусаў, вяселле – суд Божы (жаніх і нявеста суджаны адно аднаму Богам (лёсам)). Адносна гэтай ідэі вылучаюцца наступныя парэміі: *Нарачонага не абойдзеш* [1, с. 31]; *Суджанага і канём не аб'едзеш* [1, с. 31]; *Калі Бог судзіць, то і чорт не разгудзіць* [1, с. 31]; *Калі каго Бог злучыць, чалавек (ніхто) не разлучыць* [1, с. 32]; *Смерць і жона ад Бога прызначона* [3, с. 67]; *Адно дзіця роджана, а другое суджана* [6, с. 112]; *У дзяўчыны жаніхоў сто адзін, а дастанецца адзін* [1, с. 19]; *Суджаны вылезе з лужыны.*

У матэрыялах нашай выбаркі канцэпт лёсу быў прадстаўлены значна меншай колькасцю англійскіх парэмій: *Marriages are made in heaven* [12, с. 147]. ≈ *Marriage comes by destiny* [5, с. 208]. – *Шлюбы ствараюцца на нябёсах; Every Jack has his Jill* [5, с. 106]. – *Кожны жаніх мае сваю нявесту (у кожнага ёсць свая нявеста).*

Змяшчаецца ў беларускіх прыказках і ўяўленне, згодна з якім шлюб з'яўляецца яднаннем двух людзей на ўсё жыццё: *Жонка – не бот, не скінеш* [6, с. 119]; *Жонка – не лапаць, з нагі не скінеш* [6, с. 119].

У народна-паэтычнай творчасці беларусаў знайшоў адлюстраванне і погляд на другі шлюб: *Не дай, доля, два разы жаніцца і два разы будавацца* [6, с. 126]. Хрысціянскія ўяўленні спалучаюцца тут з міфалагічнымі ўяўленнямі аб долі – нябачнай міфічнай істоце, якой надзяляецца чалавек [13, с. 421].

У народнай свядомасці шлюб з хлопцам альбо дзяўчынай маюць перавагу над шлюбом з удаўцом альбо ўдавой: *Зялёная рута, ялавец, лепей кавалер, чым удавец* [6, с. 121]; *Удовінае і ўдаўцова сэрца – як зімовае сонца, а малайцовае і дзявоцкае – як летняе* [6, с. 135]; *У ўдаўца – два нараўца, а ў удавы – два наравы* [1, с. 107]. У англійскай парэміялагічнай карціне свету: *Never marry a widow unless her first husband was hanged. – Жаніся на ўдаве толькі ў тым выпадку, як яе першы муж быў павешаны.*

На эмацыянальны лад беларускіх парэмій значна паўплывала таксама сімволіка ахвярнасці шлюбу [14, с. 145] (погляд на шлюб як на цяжкі, але выратавальны крыж): *Ажаніся – кепска, не жаніся – яшчэ горш* [6, с. 113], *З дзеткамі гора, а без дзетак удвое* [6, с. 121] і «сімволіка цнатлівасці асобаў, якія бяруць шлюб» [14, с. 145]: *Дзень гульбы, век журбы* [6, с. 117] (выяўляе ідэю, згодна з якой дашлюбныя адносіны прыводзяць да непажаданых наступстваў).

5. Наступная падгрупа парэмій адлюстроўвае уяўленне, згодна з якім нявеста абавязкова павінна была плакаць на вяселлі (за вясельным сталом): *Калі не плачаш за сталом, будзеш плакаць за хлявом* [6, с. 123]; *Лепей плакаць за сталом, як потым плакаць за слупом* [1, с. 33].

Слёзы нявесты лічыліся шчаслівым знакам, бо, паводле архаічных уяўленняў, прыносілі дождж палеткам і выклікалі ўрадлівасць зямлі.

У некаторых месцах на Магілёўшчыне, паўночным усходзе Віцебскай вобласці і некаторых іншых рэгіёнах сустракаліся галашэнні нявесты [15, с. 11]. «*Галашэнні нявесты вельмі паэтычныя і жаллівыя, – адзначае А. С. Фядосік. – Прысутныя, расчуленыя яе рыданнямі, самі плакалі*» [16, с. 280–281].

Лічылася, што калі нявеста плача на вяселлі, ёй не прыйдзеца плакаць падчас замужжа. Так, у Лельчыцкім раёне і ў наш час можна пачуць: «*Калі дзеўка ідзе замуж не плача, то замужам паскача*» (Струнеўская Марына, 1977 г. н.). Гэтае ж уяўленне існавала і ў англійскім фальклоры: «*A crying bride meant she would never shed another tear about her marriage.*»

Сямейнае жыццё

1. Першая падгрупа парэмій аб сямейным жыцці звяртае ўвагу на значнасць мірных адносін паміж мужам і жонкай, старэйшымі і малодшымі ў сям'і: *Згода дом будзе, а нязгода – руйнуе* [6, с. 120]; *Згодаю дом збудуеш, а нязгодаю – гатовае разгубіш* [6, с. 121].

Паводле беларускіх парэмій у шчаслівай сям'і «сам Бог жыве»: *Сам Бог рад, калі ў сям'і лад* [1, с. 40]; *Дзе згода, там сам Бог жыве* [1, с. 40]; *Там і Бог раюе, дзе жонка мужыка шануе* [1, с. 66].

У адваротным выпадку, як прагназуюць беларускія прыказкі, сям'ю чакаюць негатыўныя наступствы – збядненне гаспадаркі, пагаршэнне харчавання: *Калі гаспадар з жонкаю сварыцца, тады ў гаршку трасца варыцца* [6, с. 122]; *У якой сям'і сварыцца, там страва нішчымная варыцца* [6, с. 136].

З другога боку, беларусы лічылі, што «*Добрая сварка – у хаце напраўка*» [1, с. 46].

Верагодна, у сувязі з гэтым уяўленнем знаходзіцца беларуская традыцыя, згодна з якой «*гаспадар, які ведаў сваю віну, часам дазваляў сваёй жонцы лаяць і біць яго, падпарадкоўваўся яе патрабаванням*» [2, с. 355 – 356]: *Біла жонка мужыка, рукі закасаўшы, а ён ёй пакланіўся, шапачку зняўшы* [6, с. 114]; *Шумеў бы і я, калі б жонкі не баяўся* [1, с. 53].

Так, У. М. Дабравольскі прыводзіць наступнае апісанне тагачасных народных звычаяў: Сын пачаў біць п'янага бацьку, але маці не дазваляе яму: *Табе, Міхалка, нільзя біць атаца: раз ата Бога грэх, другой раз ата людзей осудаўшча: а мне яму можна набіць: я яго жана, а мне ён*

муж; яму можна ўзваліць, колька надабі: пускай на міне жаліцца, што яму набіла... Так і нада здзелаць: мы яму з маткью слаўна ўзвалім... Права, ён саўсім ашмурэл, ні хаціць работаць, – сланяціца, як лунь якей».

(Звязалі яго).

«Развяжы мяне, развяжы!» [2, с. 356].

У англійскай парэміялагічнай карціне свету: *A woman's blow never gave a black eye* [17, с. 126]. – Жонка б'ючы ранаў не наробиць.

З другога боку, адваротная сітуацыя (мужык, які б'е сваю жонку) звычайна асуджалася: *Не бі жонку: часам яна разумней* [1, с. 52].

Тым не менш, як адзначае М. В. Доўнар-Запольскі, бойкі паміж мужам і жонкай бывалі вельмі рэдка і не складалі звычайнай з'явы: «муж з жонкаю звычайна жывуць мірна; сваркі бываюць толькі, як мужык – п'яніца» [7, с. 21].

Наогул, як беларусы, так і англічане лічылі, што ў сямейных спрэчкі нельга ўмешвацца староннім: *Дзе мужык з жонкай сварыцца, то трэці не мяшайся* [3, с. 134]; *Свае дзесяць раз пасварацца і памірацца* [6, с. 131]; *Свае дзесяць раз наб'юцца і памірацца* [3, с. 134]; *A quarrel of spouses is the renewal of love* [3, с. 134]. – Муж з жонкай, як пасварацца, так і памірацца.

2. Другая падгрупа гendarна-маркіраваных парэмій характарызуе сямейныя ролі мужа і жонкі.

Нягледзячы на даволі высокі ўзровень сямейнай і юрыдычнай свабоды беларускай жанчыны (па назіранні М. В. Доўнар-Запольскага, у выпадку узаемных спрэчак народны суд часцей становіўся на бок жонкі і больш патрабавальна ставіўся да мужа [7, с. 274]), роўнае становішча мужа і жонкі ў маёмасных адносінах, галавой сям'і лічыцца муж: *Муж – галава ў хаце* [1, с. 59]; *Сям'я без галавы – не сям'я* [1, с. 59]; *Мужчынка ўсё ж не тое, што баба* [1, с. 59]; *За мужыковай спіной, як за сцяной* [1, с. 59]; *Калі ёсць дзед, ёсць і абед, няма дзеда, няма і абед* [1, с. 59]; *Жаноцкія сенцы нідзе не стаяць* [6, с. 119].

Па назіранні беларускіх даследчыкаў, звычай дыктаваў жонцы слухацца мужа, але з разважаннем: «жонка заўсёды лічыць неабходным заявіць свой пратэст, як яе муж робіць штосьці па гаспадарцы не па яе густу» [7, с. 20 – 21].

Наогул, вяршэнства мужчыны ў сям'і прызнаюць як беларускія, так і англійскія парэміі: *Бедная тая дамова, дзе вала бадзе карова* [8, с. 84; 3, с. 139]; *Бяда ў тым доме, дзе куры пяюць, а пеўням волі не даюць* [6, с. 115]; *It is a sad house where the hen crows louder than the cock* [5, с. 172]. – Сумна ў тым доме, дзе куры пяюць, а пеўням волі не даюць.

3. Наступная падгрупа прыказак аб сямейным жыцці як беларусаў, так і англічан вылучае апазіцыю добрая – злая (ліхая) жонка, добры – ліхі мужык: *Хто жонку добру мае, той гора не знае* [1, с. 66]; *Добрая жонка дом зберажэ, а ліхая рукавом растрасе* [1, с. 68]; *Сварлівая жонка горш, чым каню хамут* [1, с. 71]; *Добрая жонка – дома рай, злая – хоць ты цягу дай (хоць ты з хаты ўцякай)* [6, с. 118]; *3 добрам гаспадаром (мужам) нажывешся, а з ліхім гора набярэшся* [6, с. 121]; *Усе дзяўчаткі добрыя, але скуль бабы ліхія бяруцца?* [6, с. 136]; *A good wife and health is a man's best wealth. – Добрая жонка і добрае здароўе – найлепшае багацце мужчыны; A man's best fortune or his worst is a wife. – Лепшае альбо горшае становішча мужчыны – яго жонка; All are good lasses, but whence come the bad wives. – Усе дзяўчаткі добрыя, але скуль бабы ліхія бяруцца?; A bad husband cannot be a good man. – Ліхі муж – ён і чалавек ліхі; Better dwell with a dragon than with a wicked woman. – Леппі бавіць час з драконам, як з ліхой бабай.*

4. Чацвёртая падгрупа парэмій (канцэнтруецца на якасцях жанчыны) утрымлівае апазіцыю баба – чорт. Па-першае, у беларускіх (таксама англійскіх) прыказках прасочваецца ідэя аб падабенстве нячысціка і жанчыны: *Баба горша за чорта* [1, с. 75]; *Чорт і баба – адна рада* [1, с. 76]; *Дзе чорт не можыць, баба дапаможыць* [1, с. 77]; *Куды чорт не даступіцца, туды бабу пашле* [1, с. 77]; *A woman is an angel at ten, a saint at fifteen, a devil at forty and a witch at fourscore. – Жанчына – ангел у 10 год, святая – у 15, нячысцік – у 40 і ведзьма – у 80; Where the devil cannot come, he will send a woman. – Куды чорт не даступіцца, туды бабу пашле; There is no devil so bad as a she-devil. – Няма нячысціка больш страшнага, як нячысцік жаночага полу; Women are saints in church, angels in the street, and devils at home. – Жанчыны – святыя ў царкве, ангелы – на вуліцы*

і чэрці дома; Man, woman, and devil, are the three degrees of comparison. – Мужчына, жанчына і нячысцік – тры ступені параўнання.

З другога боку, некаторыя беларускія прыказкі выяўляюць ідэю, згодна з якой «бабы і сам чорт не пераможжа (не зваюе)»: *І чорт бабы баіцца [1, с. 75]; Бабы і сам чорт не пераможжа (не зваюе) [1, с. 75]; З бабаю і чорт не зладзіць [1, с. 75]; Баба хітрэй (хітрэйша ад) чорта [1, с. 77]; Бабе і сам чорт з дарогі ўступае [18, с. 48]; З бабаю і сам чорт рады не дасць [18, с. 48].*

5. Пятая падгрупа парэмій вылучае агульныя ўстойлівыя уяўленні аб сутнасці «мужчынскага» і «жаночага», адрозненнях паміж мужчынскімі і жаночымі якасцямі.

Беларускія прыказкі (у адрозненне ад англійскіх) вызначае больш нейтральная кантрастыўная катэгарызацыя мужчынскіх і жаночых якасцей: «*Мужчынка ўсё ж не тое, што баба*» [1, с. 59].

Англійскія ж парэміі ўтрымліваюць перакананне, згодна з якім жанчына вылучаецца (у адрозненне ад мужчыны) значнай колькасцю негатыўных характарыстык: *A man of straw is worth a woman of gold. – Мужчына з соломы лепей жанчыны з золата; A bad woman is worse than a bad man. – Ліхая баба горш за ліхога мужыка.*

Наогул, згодна з англійскімі парэміямі, жанчына не павінна карыстацца даверам: *From the evil woman guard yourself, and the good one never trust. – Засцерагайся ліхой бабы і ніколі не давярай добрай; Who has a woman has an eel by the tail. – Той, хто мае жонку, трымае вугра за хвост; Never trust a woman, even if she has borne you seven children. – Ніколі не давярай жанчыне, нават калі яна нарадзіла ад цябе сем дзяцей.*

6. І, нарэшце, шостая падгрупа парэмій з гендарным кампанентам выяўляе ідэю ўзаемнага ўплыву мужа і жонкі, а таксама іх падабенства.

У беларускай і англійскай мовах распаўсюджаны прыказкі, якія, з аднаго боку, сведчаць пра ўплыў мужа на жонку: *Калі добры муж, дык і жонка добрая [1, с. 62]; За добрым гаспадаром (мужам) жонка маладзее [6, с. 120]; За добрым гаспадаром (мужам) і варона жона, а за кепскім (благім) і княгіня загіне [6, с. 120]; A good husband makes a good wife. = A good Jack makes a good Jill. – Калі добры муж, то і жонка добрая. А з другога – пра ўплыў жонкі на мужа: *Ажаніўся, то і перамяніўся [6, с. 113]; У добрай жонкі і благі гаспадар будзе добры [6, с. 135]; A good wife makes a good husband. – У добрай жонкі і благі гаспадар будзе добры.**

Ідэя падабенства мужа і жонкі выяўляецца ў наступных беларускіх і англійскіх прыказках: *Гаспадар і жонка – найлепшая сполка [6, с. 116]; Гаспадар і баба – адна рада [6, с. 116]; Які Тамаш, такая і Тамашыха [6, с. 141]; Які Хомка, такая яго і жонка [6, с. 141]; Абое рабое [3, с. 49]; Пара ботаў на левую нагу [1, с. 49]; Як жонка падобна да мужыка, так і мужык на жонку [1, с. 49]; A deaf husband and a deaf wife are always a happy couple. – Глухі муж і глухая жонка – заўсёды шчаслівая пара.*

Такім чынам, аналіз беларускіх і англійскіх парэмій з гендарным кампанентам дазволіў удакладніць асаблівасці вербалізацыі дыферэнцыяльных стэрэатыпаў мужчыны і жанчыны, іх статусныя ролі ў сацыякультурнай прасторы беларускага і англійскага народаў.

Матэрыялы нашага даследавання дазволілі вылучыць некаторыя агульныя рысы вербалізацыі гендарных стэрэатыпаў у парэміях беларускай і англійскай моў. Так, вельмі блізкія па змесце гендарныя стэрэатыпы аб выбары жонкі, асабістых якасцях дзяўчыны, стаўленні да шлюбу як да кампанента развіцця асобы, антыноміі добрых – ліхіх мужа і жонкі, апазіцыі жанчына – чорт, узаемным уплыве мужа і жонкі.

Вывучэнне гендарных маркераў у парэміях беларускай і англійскай камунікатыўных культур дазволіла таксама выявіць некаторыя асаблівасці вербалізацыі гендарных стэрэатыпаў: найперш, адсутнасць у беларускай моўнай карціне свету парэмій (атрымалі шырокае распаўсюджанне ў англійскай парэміялагічнай карціне свету), згодна з якімі жанчына вылучаецца (у адрозненне ад мужчыны) значнай колькасцю негатыўных характарыстык, і па-другое, адсутнасць у англійскай парэміялагічнай карціне свету разгорнутага канцэпту лёсу (долі).

Адзначым, што артыкул далёка не вычэрпвае праблематыку вывучэння вербалізацыі гендарных стэрэатыпаў у парэміях розных камунікатыўных культур, аднак з нагляднасцю сведчыць аб значнасці далейшых даследаванняў.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Прыказкі і прымаўкі ў дзвюх кнігах / рэд. А. С. Фядосік. – Мінск: Навука і тэхніка, 1976. – Кн. 2. – 616 с.
2. *Добровольский, В. Н.* Смоленский этнографический сборник: в 4 ч. / В. Н. Добровольский. – СПб.: Тип. С. Н. Худенкова. – 1894. – Ч. 2. – 443 с.
3. Proverbia et dicta: шестязычный словарь пословиц, поговорок и крылатых слов / Н. А. Гончарова [и др.]; под ред. Н. А. Гончаровой. – Минск: Белорус. асоц. «Конкурс», 2008. – 352 с.
4. *Кусковская, С. Ф.* Сборник английских пословиц и поговорок / С. Ф. Кусковская. – Минск: Выш. шк., 1987. – 253 с.
5. *Модестов, В. С.* Английские пословицы и поговорки и их русские соответствия / В. С. Модестов. – М.: Русский язык – Медиа, 2003. – 467 с.
6. Беларускія прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы / Склаў Ф. Янкоўскі. – Мінск: Навука і тэхніка, 1992. – 491 с.
7. *Довнар-Запольский, М. В.* Исследования и статьи: Этнография и социология, обычное право, статистика, белорусская письменность / М. В. Довнар-Запольский. – Киев: Изд. А. П. Сапунова, 1909. – 486 с.
8. *Лепешаў, І. Я., Якалцэвіч, М. А.* Тлумачальны зборнік прыказак / І. Я. Лепешаў, М. А. Якалцэвіч. – Гродна: ГрДУ, 2011. – 695 с.
9. *Сержпутоўскі, А. К.* Прымхі і забабоны беларусаў-палешукоў / А. К. Сержпутоўскі. – Мінск: Універсітэцкае, 1998. – 478 с.
10. Беларусы / В. К. Бандарчык, Г. М. Курыловіч, Т. І. Кухаронак [і інш.]. – Мінск: Беларус. навука, 2001. – Т. 5: Сям'я. – 375 с.
11. Свод законов Российской империи [повелением Государя Императора Николая Первого составленный]. – СПб.: Типография Второго отделения Собственной Его Императорского Величества канцелярии, 1857. – Т. 10, ч. 1: Законы гражданские. – 1857. – 104 с.
12. The Concise Oxford Dictionary of Proverbs. – Oxford: Oxford University Press, 1992. – 256 p.
13. *Фядосік, А. С.* Сучасныя тэндэнцыі ў гісторыі беларускай фалькларыстыкі ў агульнаславянскім кантэксце / А. С. Фядосік // Мовазнаўства. Літаратура. Культуралогія. Фалькларыстыка: XIII Міжнар. з'езд славістаў (Любляна, 2003). Дакл. беларус. дэлегацыі. – Мінск: Беларус. навука, 2003. – С. 417–430.
14. *Бернштам, Т. А.* Молодость в символизме переходных обрядов восточных славян: Учение и опыт Церкви в народном христианстве / Т. А. Бернштам. – СПб.: Петербургское Востоковедение, 2000. – 400 с.
15. Вяселле: Песні: у 6 кн. / Склад. Л. А. Малаш. – Мінск: Навука і тэхніка, 1980. – Кн. 1. – 680 с.
16. *Фядосік, А. С.* Сямейна-абрадавая паэзія / А. С. Фядосік // Беларуская вусна-паэтычная творчасць: падруч. для студэнтаў філалагічных спецыяльнасцей ВНУ / К. П. Кабашнікаў, А. С. Ліс, А. С. Фядосік [і інш.]. – Мінск: Лексіс, 2000. – С. 245–310.
17. *Кузьмин, С. С., Шадрин, Н. Л.* Русско-английский словарь пословиц и поговорок: 500 единиц / С. С. Кузьмин, Н. Л. Шадрин. – СПб.: МИК / Лань, 1996. – 352 с.
18. *Коваль, В. И.* Язык и текст в аспекте гендерной лингвистики / В. И. Коваль. – Гомель: ГГУ им. Ф. Скорины, 2007. – 217 с.

Паступіў у рэдакцыю 16.05.2016